

Aktiivseimad tudengitest väitlejad Academia Gustavianas

KAARINA REIN

Rootsiaegse Tartu ülikooli esimese tegevusperioodi ehk Academia Gustaviana aja (1632–56)¹ kõige tegusamad, disputatsioonide rohkusega esile tõusnud professorid olid teoloogiaprofessor Andreas Virginius (1596–1664), juura-, retoorika- ja poeetikaprofessor Laurentius Ludenius (Lorenz Luden, 1592–1654), loodusteaduste professor Johannes Erici Stregnensis (1607–86) ning kreeka ja heebrea keele professor Johannes Gezelius (1615–90).² Neid kõiki on varasemates uurimustes käsitletud,³ kuid kahtlemata väärilib nende tegevus edasistki uurimist.

¹ Academia Gustaviana küll jätkas tegutsemist Tallinnas kuni 1665. aastani, kuid sellest ajast disputatsioonid puuduvad.

² Ene-Lille Jaanson, *Tartu ülikooli trükikoda 1632–1710. Ajalugu ja trükiste bibliograafia* (Tartu: OÜ Greif, 2000).

³ Vt nt Meelis Friedenthal, „Akadeemilise teoloogia suunad Tartus Academia Gustavianas ja Gustavo-Carolinas“, *Reformatsioon – tõlked ja tõlgendused* (Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 2019), 164–183; Aira Võsa, „Ehre verlohren, alles verlohren. Academia Gustaviana professor Andreas Virginius oma aadliau kaitsmas“, *Tuna*, 1 (2025), 9–27; Katre Kaju, „Laurentius Ludenius, Professor an der Universitäten Greifswald und Dorpat (1592–1654)“, *Die Universität Greifswald in der Bildungslandschaft des Ostseeraums*, kd 5 (Münster: LIT Verlag, 2007), 223–228; Katre Kaju, „Laurentius Ludenius (1592–1654), Greifswaldi ja Tartu Ülikooli professor“, *Tartu Ülikooli Ajaloo küsimusi* XXXVII (2009), 39–67; Kaspar Kolk, „Dissemination and survival of a book printed in 17th-century Tartu: the case of Johannes Gezelius’ *Lexicon Graeco-Latinum* (1649)“, *Hellenostephanos. Humanist Greek in Early Modern Europe. Learned Communities between Antiquity and Contemporary Culture. Morgensterni Seltsi toimetised VI–VII. Acta Societatis Morgensternianae VI–VIII* (Tartu: University of Tartu Press, 2018), 144–157; Meelis Friedenthal; Janika Päll, „Pneumatoloogiast üldiselt ja Gezeliusse kreeka keelsetest pneumatoloogilistest disputatsioonidest spetsiifiliselt“, *Kroonikast epitaafini. Eesti- ja Liivimaa varauusaegsest haridus- ja kultuurielust* (Tartu: Rahvusarhiiv, 2017), 183–237; Kaarina Rein, „Botaanika rootsiaegses Tartu ülikoolis Johannes Erici ja Andreas Arvidi disputatsiooni „De plantis“ (1647) näitel“, *Keel ja Kirjandus* 4 (2024), 354–373.

Disputeerimise kohta olid Academia Gustaviana põhikirjas eraldi reeglid ning professoritele oli disputatsioonide ehk väitluste korraldamine kohustuslik.⁴ Seda nõuet ei järginud siiski kõik Tartu professorid.

Varauusaegsete üliõpilaste puhul peeti õppetööst osavõtu üheks kriteeriumiks samuti trükitud disputatsioonide hulka.⁵ Tollaste väitluste puhul rõhutatakse mitmel pool siiski professori rolli ning disputeeriv tudeng on pigem teisejärgulisel kohal.⁶ Üliõpilastest, kes rootsiaegses Tartu ülikoolis enim disputatsioone ja oratsioone ehk akadeemilisi kõnesid ette kandsid, ei ole ühe erandiga⁷ varem kirjutatud. Siinne artikkel püüab seda lünka täita. Nii tollaste professorite kui ka tudengite aktiivsust käsitledes mõeldakse käesolevas kirjatöös eelkõige disputatsioonide koostamist ja nende üle väitlemist. Eeldada võib, et rohkelt disputeerinud üliõpilastel oli seos tollaste aktiivseimate Tartu professoritega.

Kuna professorid, kes rootsiaegses Tartu ülikoolis rohkete väitluste korraldamisega silma paistsid, tegutsesid peaaesjalikult Academia Gustaviana tegevusajal, on siinses vaatluses luubi all sama perioodi tudengid. Tollal immatrikuleeritud rohkem kui tuhandest üliõpilasest on seni käsitlemist leidnud eelkõige hilisemas elus tuntust kogunud tudengid. Nendest võib välja tuua Rootsi luuleteoreetiku Andreas Arvidi (ca 1620–70) ning lätlasest polügloti Jānis Reiteri (ca 1632–95), kellelt pärinevad esimesed piiblitõlked läti keelde. Traditsiooniliselt on Academia Gustaviana silmapaistvaimaks kasvandikuks nimetatud Rootsi universaalteadlast Urban Hiärnet (1641–1724) ning väljapaistev oli ka tema ajaloolasest vend Thomas Hiärne (1638–78).⁸ Tartu ülikooli oli immatrikuleeritud ka piiblitõlkija ning

⁴ *Tartu Akadeemia (Academia Gustaviana) põhikiri. Constitutiones Academiae Dorpatensis (Academiae Gustavianae)* (Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2015), 60–62, 143–145.

⁵ Arvo Tering, *Eesti-, liivi- ja kuramaalased Euroopa ülikoolides 1561–1798* (Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2008), 286.

⁶ Meelis Friedenthal, „Disputatsioonid varauusaegses Tartu ülikoolis“, *Muutused, ümberkorraldused ja uuendused. Varauusaja arengujooned Eesti- ja Liivimaal 1520–1800. Acta Universitatis Tallinnensis. Humanitara* (Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2023), 535.

⁷ Matti A. Sainio, „Andreas Arvidi als Student in Tartu“, *Die schwedischen Ostseeprovinzen Estland und Livland im 16.–18. Jahrhundert* (Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1993), 277–284.

⁸ Aivar Pöldvee, Kai Tafenau „Vaimuelu Rootsi ajal“, *Eesti ajalugu III* (Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut, 2013), 420–430.

lõunaeesti keele grammatika koostaja Johannes Gutsloff (?–1657), kes aastal 1640 väitles Andreas Virginiuse eesistumisel teoloogilise disputatsiooni üle pühakirja autoriteedist ja päritolust.⁹

Artikkel uurib, mida on Läänemere maade kultuuri- ja haridusloole andnud rootsiaegse Tartu ülikooli kasvandikud, kes oma õpingute ajal kõige enam disputatsioone esitasid. Selle käsitlusega loodetakse täiendada nii ideede leviku kui ka üliõpilaskonna ajaloo uurimist Eestis.

Aktiivseimate professorite disputatsioonid

Tartu ülikooli esimese põhikirja kohaselt oli professoritel kohustus pidada vähemalt üks disputatsioon aastas, kuid soositud oli rohkem väitlusi.¹⁰ Arvestades, et ühtekokku kinnitati Academia Gustavianas ametisse 30 professorit,¹¹ oli nelja aktiivsema disputatsioonide korraldaja osakaal nende hulgas kõigest 13,3%. Samas ühtekokku olid need neli professorit eesistujad 373 korral ehk 74,9% Academia Gustaviana väitluste juures.

Academia Gustavianas kaitsti ühtekokku 498 disputatsiooni rootsiaegse Tartu ülikooli 595st.¹² Disputatsioonide poolest kõige produktiivsem aeg oli 1640. aastatel, mil teadaolevalt kaitsti ühtekokku 255 disputatsiooni. Kõige viljakamad aastad olid 1642 ja 1649, mil väitekirju trükiti aastas vastavalt 37 ja 38. Disputatsioonide suurt hulka võib seletada asjaoluga, et just siis olid korraga tegevad eelmainitud neli kõige aktiivsemat professorit. Neist teoloogiaprofessor Andreas Virginius oli disputatsioonide eesistuja kokku 135 korda vahemikus 1632–55, loodusteaduste ja hilisem juuraprofessor Johannes Erics Stregnensis¹³ 118 korda aastatel 1640–55, poeesia-, retoorika- ja juuraprofessor Laurentius Ludenius 84 korda perioodil 1636–53 ning

⁹ Andreas Virginius, Johannes Gutsloff, *Disputatio theologica de autoritate et origine SS. Scripturae* (Dorpati Livonorum: Typ. acad., ad diem [] Augustii. 1640).

¹⁰ *Constitutiones Academiae Dorpatensis*, 48, 61, 122, 142.

¹¹ Helmut Piirimäe, „Professorid ja õppetöö“, *Tartu Ülikooli ajalugu I, 1632–1798* (Tallinn: Valgus, 1982), 61.

¹² Jaanson, 42.

¹³ Selle professori nimi on tavaliselt esitatud kujul Johannes Erics Stregnensis, aga perekonnanime Stregnensis, mis on latiniseeritud variant rootsikeelsest nimest Stiernstråle, võttis ta alles 1652. aastal, kui kuninganna Kristiina andis talle aadlitiitli.

kreeka ja heebrea keele professor ning hilisem teoloogia abiprofessor Johannes Gezelius vanem oli väitekirjade eesistuja 36 korda vahemikus 1644–49. Andreas Virginius oli õppinud Rostocki ülikoolis, Laurentius Ludenius nii Rostocki kui ka Greifswaldi ülikoolis, Johannes Eriki ja Johannes Gezelius Uppsala ning Tartu ülikoolis.

Rootsiaegne Tartu ülikool oli klassikaline nelja teaduskonnaga ülikool. Kõige rohkem disputeeriti Tartus ootuspäraselt filosoofiateaduskonnas (276 korda), mis valmistas üliõpilasi ette edasisteks õpinguteks kõrgemates fakultetides. Ka loodusteaduslikke dispuute kaitsti seal. Teisel kohal oli teoloogiateaduskond (190 disputatsiooni), kus eestvedaja oli eelkõige Andreas Virginius, kelle presideerimisel väideldi Tartus igal Academia Gustaviana tegutsemisaastal keskmiselt viis või kuus korda. Erandiks oli vaid õppeasutuse viimane tegevusaasta Tartus ehk 1656, mil Virginiuselt töid ei olnudki. Kuigi üks aktiivseimatest professoritest Laurentius Ludenius oli ametis ka juuraprofessorina, kaitsti Academia Gustavianas õigusdisputatsioon ne vaid 30 ning meditsiiniväitekirju oli hoopis vähe, kõigest kaks. Meditsiiniprofessori koht oli ajuti ka täitmata.¹⁴

Tartu ülikooli rajaja Johan Skytte oli Prantsuse filosoofi Petrus Ramuse (1615–72) praktilise filosoofia pooldaja ja Aristotelese-keskse teoreetilise lähenemise vastane.¹⁵ Skytte koostatud Academia Gustaviana põhikiri rõhutas samuti Ramusele toetumist ning praktilist lähenemist õpitule. Põhikirja kohaselt ei tohtinud ainete läbivõtmisel pikalt heietada, retoorika õppimisel ei võinud piirduda teooriaga, vaid tuli saavutada kõneosavus; matemaatika kursus pidi andma teadmised objektide ja vahemaade mõõtmiseks, inseneritööks, strateegiaks sõjas ning arvete koostamiseks kaubanduses. Ka astronoomias ja meditsiinis tuli tunda uusi lähenemisi.¹⁶ Paraku jäi Skytte suhe Tartuga lühikeseks, see lõppes peatselt pärast Academia Gustaviana rajamist. Ülikool ei arenenud Johan Skytte propageeritud Ramuse filosoofia vaimus, vaid kujunes pigem skolastiliseks ja aristotellikuks, ning teadusideid, mis toona olid uudsed, leiab säili-

¹⁴ Kaarina Rein, „Euroopalikust meditsiinist Tartus keskajast 17. sajandi keskpaigani“, *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2012* (Tartu: Õpetatud Eesti Selts, 2013), 48–49.

¹⁵ Vt nt Kaarina Rein, „Kolm vaadet rootsiaegse Tartu ülikooli disputatsioonidele“, *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2023* (Tartu: Õpetatud Eesti Selts, 2025), 15–16.

¹⁶ *Constitutiones Academiae Dorpatensis*, 63–68, 145–159.

nud disputatsioonidest vähe. Rootsi riigi usuline suund oli luterlik ortodoksia¹⁷ ning ka õppetöö Tartus toimus selles vaimus.¹⁸

Ent uusaristotelism saavutas sel ajal ülekaalu mujalgi Euroopas.¹⁹ Tartus võib seda seostada ülikooli ideoloogilise juhi Andreas Virginiuse mõjuga, kes oli järjekindel Aristotelese filosoofia pooldaja.²⁰ Samas ka Academia Gustaviana pikaajase loodusteaduste professori Johannes Eriki Stregnensise eesistumisel kaitstud disputatsioonides võib täheldada eelkõige Aristotelesele toetumist, tema looduskäsitlust on nimetatud koguni läbinisti peripateetiliseks.²¹ Tõepoolest käsitleti Johannes Eriki juhendamisel 33 väitekirjas ligi 600 leheküljel Aristotelese „Füüsikat“.²² Juura-, retoorika- ja poeetikaprofessori Laurentius Ludenius juhendatud disputatsioonide teemad olid küll mitmekesised, kuid samuti konservatiivsed ega peegeldanud uudseid teadusideid. Näiteks võib siinkohal tuua tema eesistumisel 1638. aastal kaitstud töö „Päikese teooria“, mille üle väitles üliõpilasena Johannes Eriki. Disputatsioon on läbinisti geotsentriline ja selles ei mainita uuemaid astronoomiaavastusi.²³

Academia Gustaviana tuntuim professor oli kreeka ja heebrea keele professor Johannes Gezelius vanem. Ta andis oma ametiajal Tartus välja kreeka keele grammatika („Grammatica Graeca“, 1647), mis põhines Johannes Comeniuse (Jan Amos Komenský, 1592–1670) pedagoogilistel vaadetel. Veel lasi Gezelius Tartus 1648. aastal trükida ka Comeniuse kuulsa entsüklopeedilise ülesehitusega keeleõpiku „Keelte avatud uks“ („Ianua linguarum reserata“), millele lisas alapärase kreekakeelse tõlke. Samuti üllitas Gezelius 1649. aastal põhjaliku kreeka-ladina Uue Testamendi sõnastiku.²⁴ Kindlasti vää-

¹⁷ Sten Lindroth, *Svensk lärdomshistoria: Stormaktstiden* (Stockholm: Typografi Karl-Erik Forsberg, 1989), 94–106.

¹⁸ Tüppemalt vt Friedenthal, 2019, 171–174.

¹⁹ Vt Lindroth, 128–146 ja Hartmut Beyer, Sinem Kiliç, Bernd Roling, Benjamin Wallura (koost.), *Alte und neue Philosophie. Aristotelismus und protestantische Gelehrsamkeit in Helmstedt und Europa (1600–1700)*, (Wolfenbüttel: Wolfenbütteler Forschungen, 2023).

²⁰ Matti A. Sainio, „Ramismen vid universitetet i Dorpat“, *Eripainos teoksesta Historia I. Studia Historica Jyväskyläensia I*, (1962), 262.

²¹ Paul Kard, Paul-Egon Prüller, „Füüsika“, *Tartu Ülikooli ajalugu I, 1632–1798*, (Tallinn: Valgus, 1982), 217.

²² Jaanson, 47.

²³ Laurentius Ludenius; Johannes Eriki Stregnensis, *Theoria solis*, (Dorpati Livonorum: Lit. acad., 1. Septemb. 1638).

²⁴ Kolk, 144–157.

rib tähelepanu kreeka keele aktiivse kasutuse propageerimine, sest Gezeliuse eesistumisel kaitstud 36 disputatsioonist on 35 kreeka-keelsed ja vaid üks tollal muidu tavapäraselt ladinakeelne. Ent Johannes Gezeliuse juhendamisel Tartus koostatud disputatsioonid moodustasid siiski vähem kui 10% nelja aktiivseima professori presideerimisel peetud väitlustest.

Lõviosa Academia Gustaviana disputatsioonide eesistujaid olid seega professorid, kelle juhendamisel koostatud töodes tugineti pigem Aristotelesele ning tema tõlgendustele ja kommentaaridele kui varauusaegsetele uutele avastustele ja ideedele. Vaatamata seatud piiridele arendas disputeerimine, mida need professorid jõudsalt propageerisid, nii kõne- kui ka väitlusoskust, mida põhikirjas nõuti. Seda oli vaja õpetajatel, koolijuhtidel, pastoritel, samuti riigiametnikel.

Enim disputatsioone esitanud tudengid Academia Gustavianas

Tudengeid hakati Tartu ülikooli immatrikuleerima 20. aprillil 1632²⁵ ja ametlikult pidi neid 1633. aasta lõpuks olema tublisti üle saja.²⁶ Academia Gustaviana tegutses Tartus ligi 24 aastat (1632–56) ja selle aja jooksul võeti sinna vastu 1016 üliõpilast (koos 1665. aastani Tallinnas immatrikuleeritutega oli tudengeid 1055). Ülikooli rajamisel mõeldi eelkõige kohalikele,²⁷ kuid aastatel 1632–56 moodustasid kohalikud sakslased immatrikuleeritutest vaid 31,4%, s.o veidi vähem kui kolmandiku. Tartu üliõpilaskonna tuumiku moodustasid hoopis rootslased, kes hõlmasid 44,6% tudengitest,²⁸ eriti palju oli neid Smålandist, kust tõenäoliselt oli lihtsam meritsi Liivimaale sõita kui maad mööda Uppsalasse.²⁹ Ilmselt ei oleks Tartu ülikool sel ajal vaid kohalike üliõpilaste toel elujõuliseks saanudki. Korraga oli

²⁵ Kõik kuupäevad on vana kalendri järgi. Uue kalendri kuupäevaks ümberarvutamiseks tuleb 17. sajandil liita vana kalendri kuupäevale 10 päeva.

²⁶ Arvo Tering, *Album Academicum der Universität Dorpat (Tartu) 1632–1710. Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis V* (Tallinn: Valgus, 1984), 132–153.

²⁷ Friedrich Menius, *Jutustus Tartu ülikooli inauguratsioonist, mis toimus 15. oktoobril 1632. aastal* (Tartu: Tartu Ülikool kirjastus, 1997), 22–33.

²⁸ Tering 2008, 285.

²⁹ Lindroth, 49.

Academia Gustaviana perioodil seal kohal keskmiselt 100 üliõpilast, parematel aegadel kuni 140 ja nende arvudega oli Tartu ülikool üks Euroopa väiksemaid.³⁰

Academia Gustaviana päevil immatrikuleeritud Rootsi tudengitest oli tervelt kolmandik varem õppinud Uppsala ülikoolis. Aastail 1632–56 saabunutest õppisid vähemalt pooled Tartus kaks-kolm aastat ning iga neljas vähemalt viis aastat. 17 üliõpilast õppis Tartu ülikoolis 10 aastat või kauemgi. Rootslased olid Academia Gustaviana ajal ka kõige aktiivsemad disputeerijad ja esitasid 80% disputatsioonidest ning neljandik neist promoveerus filosoofiamagistriks.³¹ Oratioone ehk akadeemilisi kõnesid ei ole peetud küll nii tähtsaks, kuid disputatsioonidega silma paistnud üliõpilased esitasid sageli neidki.

Esimeseks Tartu ülikooli üliõpilaseks sai Smålandist Jönköpिंगist pärit Benedictus Baazius (Bengt Baaz, 1612–54), kes oli Växjö piiskopi Johannes Baaziuse (1583–1649) poeg. Baazius oli enne õppinud Rostocki ja Uppsala ülikoolis (immatrikuleeritud vastavalt 1627 ja 1628). Academia Gustavianas sai ta magistriks juba 1633. aastal ning jõudis seal väidelda kolmel korral ja üks kord ka ise disputatsiooni juhatada. Tema hilisem edukas karjäär kulges Rootsis.³²

Ent esimese aktiivsusest väljapaistva tudengina tuleb hoopis kõigepealt mainida samuti Smålandist pärit Kalmari bürgermeistri poega Nicolaus Olaid (?–1657), kes immatrikuleeriti Academia Gustavianasse kolmanda üliõpilasena 21. aprillil 1632 ehk päev pärast Benedictus Baaziust. Nicolaus Olai oli varem õppinud Uppsala ülikoolis, kuhu ta võeti vastu 1631. aasta augustis. Academia Gustavianas veetis ta aastad 1632–40, kõigepealt konviktis elades ja viimasel kahel aastal stipendiumist elatudes. Olai disputeeris Tartus kümnel korral. Ilmselt tuli selline aktiivsus talle kasuks, sest hiljem oli ta aastatel 1641–44 ametis Tallinna toomkooli rektorina. Kuid Eesti-
maale Olai siiski ei jäänud, 1645. aastal sai temast Rootsis Fagerhultis pastor.³³

Üheksa korda väitles Tartus Upplandist pärit üliõpilane Sveno Hagelstenius (Sven Hagelsten, ca 1615–70), kelle õpinguaeg Aca-

³⁰ Tering 2008, 285.

³¹ Tering 2008, 286.

³² Tering 1984, 132.

³³ Tering 1984, 133.

demia Gustavianas oli aastatel 1633–40 (immatrikuleeriti 9. juulil 1633). Hagelsteniuse vanematest on teada vaid isa eesnimi Magnus, arvatavasti oli ta soldat. Hagelstenius oli varem samuti õppinud Uppsala ülikoolis, kuhu ta immatrikuleerus kõigepealt 21. detsembril 1630, uuesti aga 1640. aastal. Tartus elas ta aastatel 1633–38 konviktis ning sai 1638–40 stipendiumi. Pärast Uppsalasse naasmist sai temast 1648. aastal sealse ülikooli teoloogiateaduskonna adjunkt ning Stockholmi gümnaasiumi teoloogialektor. Ühtlasi oli ta jutlustaja Solnas ja Bollnäsis.³⁴

Seitse korda väitlesid Tartus kolm üliõpilast: Smålandist pärit Carolus Ruberus ja Östergötlandist pärit Petrus Schonbergius (Peter Schönberg, 1612–94), samuti Pommerimaalt Wollinist pärit Adrianus Verginius (Adrian Vergin, 1615–47).

Carolus Ruberus õppis Academia Gustavianas vahemikus 1633–35 ja 1640–49. Immatrikuleerimise täpne kuupäev oli 14. oktoobril 1637. Ruberuse eludaatumid ega mujal aset leidnud õpingud ei ole teada, perekonna kohta on Tartu matriklisse märgitud vaid isanimi Jonas. Üliõpilane elas konviktis vahemikus 1633–35 ning sai stipendiumi aastail 1640–48. Tema edasise käekäigu kohta puuduvad andmed.³⁵

Petrus Schonbergius õppis enne Linköpingi gümnaasiumis, Academia Gustaviana matriklisse kanti ta 4. juulil 1637, tema õpingud kestsid 1637–46. Aastast 1638 oli ta stipendiumisaaja. Pärast studiumi sai Schonbergiusest 1647. aastal Kuressaare linnakooli rektor, 1653. aastal Kärla pastor ning 1672. aastal Saaremaa asesuperintendent.³⁶

Adrianus Johannese poeg Verginius immatrikuleerus Tartu ülikooli mõnevõrra hiljem kui eelmine tudeng, täpsemalt 10. oktoobril 1637, õpingud pidid kestma 1644. aastani, mil ta väitles viimase disputatsiooni üle. Enne Tartusse saabumist oli Adrianus Verginius õppinud Danzigi gümnaasiumis (immatrikuleerunud 1635. aasta algul), samuti Greifswaldi ja Königsbergi ülikoolis (matriklisse kantud vastavalt 30. juulil 1632 ja 30. augustil 1636). Tartus oli ta lisaks õpingutele 1638. aastast Tartu linnakooli rektor ja Tartu Jaani koguduse

³⁴ Tering 1984, 148.

³⁵ Tering 1984, 152.

³⁶ Tering 1984, 170.

abiõpetaja. 1640. aastast oli ta Nõo koguduse pastor ja Academia Gustaviana teoloogiateaduskonna adjunkt.³⁷ Pärit oli ta samast Pommerimaa suguvõsast kust teoloogiaprofessor Andreas Virginiuski.³⁸

Nimetada võib veel kaht üliõpilast, kes disputeerisid kuus korda – esiteks jällegi Smålandist pärit üliõpilast nimega Petrus Trottonius (?–1660) ning Södermanlandi päritolu Andreas Arvidi.

Petrus Trottoniuse immatrikuleerumise aeg langes samasse aastasse nagu kahel eespool mainitud tudengil, täpsemalt oli see 25. septembril 1637. Tema õpinguaeg Academia Gustavianas jäi vahemikku 1637–43 ning aastatel 1638–43 oli ta ülikooli stipendiaat. 1646 sai Petrus Trottoniusest Narva rootsi kooli rektor ja hiljem, aastatel 1652–55 oli ta Tallinna toomkooli rektor.³⁹ Seega oli ta sellel ametikohal Nicolaus Olai mantlipärija.

Kuus korda disputeeris oma õpingute ajal Tartu ülikoolis ka juba mainitud Strängnäsist pärit Andreas Arvidi (ca 1620–70), kes oli oma kodulinna bürgermeistri Arvid Andersoni poeg. Sünnilinna Strängnäsi gümnaasiumisse immatrikuleerus Andreas Arvidi 1630. aasta juunikuus, Academia Gustavianasse aga 13. juunil 1642, Tartus oli ta üliõpilane aastani 1648. Neil aastail oli talle ette nähtud ka stipendium. Hiljem, 1651. aastal sai temast oma kodulinna Strängnäsi gümnaasiumi loodusteaduste ja loogika lektor, 1653. aastal aga sama õppeasutuse rektor. 1658. aastast oli ta Österhaninge pastor ning 1668. aastast Rootsi riigipäeva liige. Ühtlasi oli ta antikviteetide koguja ning Rootsi luuleteoreetik.⁴⁰

Seega olid Academia Gustaviana ja ühtlasi rootsiaegse Tartu ülikooli seitse aktiivseimat tudengit rootslased Nicolaus Olai, Sveno Hagelstenius, Petrus Ruberus, Petrus Schonbergius, Petrus Trottonius ja Andreas Arvidi ning sakslane Adrianus Verginius. Rootslastest oli kolm pärit Smålandist, ülejäänud Upplandist, Östergötlandist ja Södermanlandist. Kuus seitsmest aktiivsest üliõpilasest immatrikuleerus Academia Gustavianasse 1630. aastatel, vaid Andreas Arvidi õpinguteaeg oli hilisem. Tudengite eelmiste õpingupai-

³⁷ Tering 1984, 175.

³⁸ *O Dorpat, urbs addictissima musis ... Valik 17. sajandi Tartu juhuluulet* (Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007), 263.

³⁹ Tering 1984, 174.

⁴⁰ Tering 1984, 206; Otto Wieselgren, „Andreas Arvidi“, *Svenskt biografiskt lexikon, 1 (Abelin-Anjou)* (Stockholm: Bonnier, 1918), 764–768.

kade hulgas olid Uppsala, Greifswaldi ja Königsbergi ülikool ning Linköpingi, Strängnäsi ja Danzigi gümnaasium. Kõik need tudengid said stipendiumi, mis osutab ka aktiivse disputeerimise ühele põhjusele. Hilisema karjääri järgi on näha, et nad kõik olid kas koolijuhid või valisid vaimuliku tee, sageli ka mõlemat. Neist neli juhtisid kooli ja pidasid vaimuliku ametit Eesti alal.

Kui arvestada vaid disputatsioone, oli aktiivsemate Tartu tudengite panus rootsiaegses Tartu ülikoolis kuus kuni kümme dispuuti. Kokku esitasid need seitse üliõpilast 52 disputatsiooni, mis moodustab 10,4% Academia Gustavianas ette kantud väitluste koguarvust, samas kui mainitud seitse üliõpilast moodustasid vaid 0,7% Tartus Academia Gustavianasse immatrikuleeritud tudengitest. Academia Gustavianas veedetud aeg varieerus neil kuuest viieteistkümne aastani. Kindel sünniaasta on teada vaid Petrus Schonbergiusel ja Adrianus Verginiusel, kes olid 1637. aastal Tartu ülikooli immatrikuleerudes rohkem kui kakskümmend aastat vanad ning õpingute lõppedes üle kolmekümne. See võib anda mingi pidepunkti, kuid paraku kõigi mainitud tudengite vanuse kohta siinkohal üldistusi teha ei saa.

Üheksa või kümme disputatsiooni esitanud tudengid Academia Gustavianas

Kõige rohkem disputatsioone esitasid 1630. aastate algul Academia Gustavianasse immatrikuleerunud ja 1640. aastani Tartus õppinud tudengid Nicolaus Olai ja Sueno Hagelstenius, kes olid mõlemad Uppsala ülikoolis tudeerinud, ja seega oli neil juba akadeemilise elu kogemus. Lisaks disputatsioonidele (vastavalt kümme ja üheksa) kandis kumbki Tartus ette kolm oratsiooni. Kuigi nad õppisid Tartus peaaegu ühel ajal ja sarnase intensiivsusega, ei näi nende vahel olevat rohkem kokkupuutepunkte.

Nicolaus Olai esimene väitlus Tartus „Iga-aastane teoloogiline dissertatsioon palvetamisest“ leidis aset 16. augustil 1633 teoloogia-professor Georgius Manceliuse (Georg Manzel, 1593–1654) eesistumisel.⁴¹ Sama aasta märtsis trükiti Nicolaus Olai luuletus ko-

⁴¹ Georgius Mancelius, Nicolaus Olai Calmariensis, *Dissertatio theologica anni-versaria de precatone in Regia Academia Dorpatensi publice proposita* (Dorpati Livonorum: J. Pistorius, a. d. 16. Augusti 1633).

gumikus, mis oli pühendatud Academia Gustaviana esimese tudengi Benedictus Baaziuse magistrikraadi kaitsmisele.⁴² Võibki eeldada, et Smålandist pärit ja võib-olla ka juba Uppsala ülikoolis kokku puutunud tudengid suhtlesid omavahel.

Nicolaus Olai edasised disputatsioonidega ülesastumised Academia Gustavianas toimusid aasta hiljem, kui ta väitles koguni kolmel korral. Kõigepealt 16. mail 1634 kreeka keele ja hilisema erakorralise teoloogiaprofessori Petrus Goetscheniuse (Peter Götschen, ?–1636) eesistumisel, kelle juhendamisel peeti pisut enam kui kaks kuud hiljem, 25. juulil ka teine dispuut.⁴³ Mõlemad tööd kuulusid teoloogiste disputatsioonide seeriasse, mis selgitasid Kristuse nime onomatoloogiat Vana Testamendi Moosese raamatutes. Sama aasta detsembris esines Nicolaus Olai kolmanda disputatsiooniga Andreas Virginiuse presideerimisel, teemaks Kristuse heateod.⁴⁴ Nicolaus Olai nimega on seotud ka Andreas Virginiuse eesistumisel kaitstud dateerimata disputatsioon „Kristuse kahetisest olemusest Pauluse kirja filiplastele 2:6–8 põhjal“ („De gemino statu Christi ex Phil. 2:6–8“), mille aastaarv peaks olema 1635. aastast varasem.⁴⁵ Nimelt trükiti Tartus 1635. aastal Andreas Virginiuse eesistumisel kaitstud disputatsioonide 400-leheküljeline kogumik, kus Nicolaus Olai oli esindatud kahe eelnimetatud disputatsiooniga.⁴⁶

Filosoofiamaagistri kraadi kaitses Nicolaus Olai 22. augustil 1635 teoloogiaprofessor Petrus Schomeruse (1607–69) eesistumisel tööga „Pidulik filosoofiaalne dissertatsioon maailmast üldiselt“,⁴⁷ mis oma

⁴² *Carmina gratulatoria virtuti et honori Benedicti Baazii Sveci cum in Regia Livonum, quae est Dorpati, Academia Decano facultatis philosophicae Maichaele Savonio log. et ethices professore publico, summi gradus in philosophia titulis ornaretur die 4. Martii anno 1633. Ab amicis scripta* (Dorpati Livonorum: J. Pistorius, 1633).

⁴³ Petrus Goetschenius, Nicolaus Olai Calmariensis, *Dissertationum theologicarum tertia, de Salvatore nostro Jesu Christo, exponens ὁνοματολογίαν ejusdem ex Exodo* (Dorpati Livonorum: J. Pistorius, 16. d. Maji, 1634); Petrus Goetschenius, Nicolaus Olai Calmariensis, *Disputationum theologicarum tertia, eaque anniversaria, de Salvatore nostro Jesu Christo, exponens ὁνοματολογίαν ejusdem ex Levitico* (Dorpati Livonorum: J. Pistorius, 25. d. Julij 1634).

⁴⁴ Andreas Virginius, Nicolaus Olai Calmariensis, *Disputatio theologica de universali merito Christi* (Dorpati Livonorum: J. Pistorius, d. [] 1634).

⁴⁵ Jaanson, 427.

⁴⁶ Andreas Virginius, *Manipulus disputationum theologicarum in Regia Academia Dorpatensi, quae est in Livonia, congestus et publicè discussus ab Andrea Virgino* (Dorpati Livonorum: J. Pistorius, 1635).

⁴⁷ Petrus Goetschenius, Nicolaus Olai Calmariensis, *Dissertatio philosophica et solennis, de mundo in genere,.. pro insignibus magisterii consequendis publice*

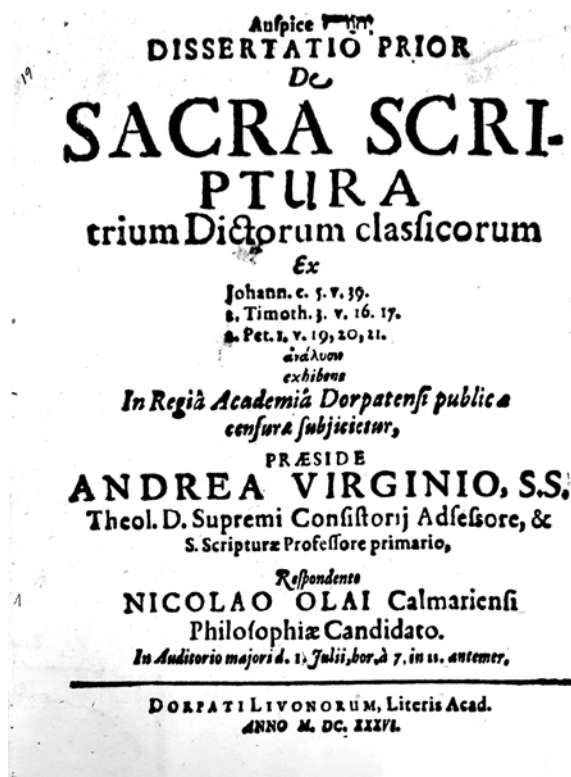

Foto 1. Andreas Virginiuse ja Nicolaus Olai töö „Esimene dissertatsioon pühakirjast kolme klassikalise kirjakohta põhjal“ (1636) tiitelleht (koopia Tartu Ülikooli raamatukogus).

teoloogilise lähenemisega sarnaneb tema eelnevate disputatsioonidega.

Nicolaus Olai jätkas Tartus Andreas Virginiuse eesistumisel dispuuteerimist ka järgmisel kolmel aastal, esitades nii 1636. kui ka 1637. aastal ühe disputatsiooni,⁴⁸ kuid 1638. aastal väitles ta koguni kahel korral, tehes seda pühakute ja kiriku teemal.⁴⁹ Kahe viimase disputatsiooni juures on ta märgitud nii autoriks kui ka responden-

examinandam... (Dorpati Livonorum: J. Pistorius, ad diem 22. August. 1635).

⁴⁸ Andreas Virginius, Nicolaus Olai Calmariensis, *Dissertatio prior de Sacra scriptura trium dictorum classicorum ex Johann. c. 5. v. 39. 2. Timoth. 3. v. 16. 17. 3. Pet. 1. v. 19., 20, 21.* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., d. 1. Julii 1636); Andreas Virginius, Nicolaus Olai Calmariensis, *Disputatio theologica de ministerio ecclesiastico* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., d. [22] Julii anni 1637).

⁴⁹ Andreas Virginius, Nicolaus Olai Calmariensis, *Disputatio theologica de cultu sanctorum*, (Dorpati: Typ. acad., d. [30.8] anni 1638); Andreas Virginius, Nicolaus Olai Calmariensis, *Disputatio theologica de ecclesia* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., die [] Octob. anno 1638).

diks, mistõttu võib eeldada, et need koostas Nicolaus ise, mitte ei teinud seda eesistujast professor.

Nicolaus Olaile on iseloomulik asjaolu, et tema disputatsioonide eesistujad Tartus olid eranditult vaid teoloogiaprofessorid: Georgius Mancelius, Petrus Goetschenius, Petrus Schomerus ja Andreas Virginus. Nicolaus Olai pidas Academia Gustavianas ka kolm oratsiooni, millele eessõnad kirjutas Laurentius Ludenius. Kõnede teemad olid bakhanaalid (1636),⁵⁰ Kristuse süünd (1637)⁵¹ ja Kristuse kannatused (1638).⁵² Samuti kirjutas Nicolaus Olai kaasüliõpilastele rohkelt õn-nitlusuuletusi, üksiti koostasid õpingukaaslased ja professorid tal-le 1636. aastal luulebuketi tema enda kraadikaitsmise järel.⁵³ 1641. aastal, kui Nicolaus Olai oli juba ametis Tallinna toomkooli rektori-na, oli tema üks neist, kellele on pühendatud Academia Gustaviana aktiivse üliõpilase Petrus Schonbergiuse (1612–94) kõne põllumajan-duse rõõmudest.⁵⁴

Seega on Nicolaus Olai hea näide Academia Gustaviana popu-laarsest ja hilisema eduka karjääriga üliõpilasest, kelle tegevus on seotud ka Eestiga.

Üheksa korda väitles Tartus üliõpilane Sueno Hagelstenius, kes õppis Academia Gustavianas aastatel 1633–40. Tema ilmselt esime-se, 1634. aastal peetud mittesäilinud disputatsiooni „Homileetilis-test voorustest“⁵⁵ eesistuja oli rootslane Jonas Lannerus, kes tuden-gina kaitses ise Academia Gustavianas magistrikraadi 1633. aastal. Teise disputatsiooni kaitses Hagelstenius 1634. aasta detsembris Petrus Schomeruse eesistumisel ning see kandis pealkirja „Eetika

⁵⁰ Nicolaus Olai Calmariensis, *Oratio de bacchanalibus, ipso die bacchanaliorum anno 1636* (Dorpati: Typ. acad., 1636).

⁵¹ Nicolaus Olai Calmariensis, *Oratio in salutiferam Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi nativitatem, 13. die Decembris anno 1637* (Dorpati: Typ. acad., 1638).

⁵² Nicolaus Olai Calmariensis, *Oratio in salutiferam passionem Domini et Salvatoris nostri unici Jesu Christi, pridie Parasceves [24.3] anno 1638* (Dorpati: Typ. acad., 1638).

⁵³ *Sacris magisterii honoribus, quos decanus Laurentius Ludenius, Ph. et J.U.D, juris, oratoriae et poëseos professor: in Regia Academia Gustaviana, quae Dorpati est 28. die Octobris anno 1636. publice et solenniter conferebat Nicolao Olai Calmariensi* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., 1636).

⁵⁴ Petrus Schonbergius, *Oratio metrica de deliciis agriculturae* (Dorpati Livonorum: Typ. acad., die 13. Januarij, anno 1641).

⁵⁵ Jonas Lannerus, Sueno Hagelstenius, *De virtutibus homileticis* (Dorpati: J. Pistorius, 1634).

loomusest ja ülimast hüvest“.⁵⁶ 1636. aastast alates oli Academia Gustavianas tegev õigusteaduse, kõnekunsti ja poeetika professor Laurentius Ludenius ning kui Nicolaus Olai kandis sel aastal ette kõne bakhanaalidest, siis Hagelstenius esitas 27. veebruaril oratsiooni tagasihoidlikkuse teemal.⁵⁷ Pisut hiljem, 4. märtsil 1636 väitles ta Andreas Virginiuse eesistumisel teoloogilise disputatsiooni „Inimsoo lunastusest“ üle.⁵⁸

12. aprillil 1637 pidas Sueno Hagelstenius taas kõne, seekord pealkirjaga „Oratsioon, mis selgitab, et üliõpilased kohustuvad isandatele professoritele vagalt kuuletuma“.⁵⁹ See kõne on äramärkimist leidnud kui kõige enamatele isikutele – kokku 25 inimesele – pühendatud oratsioon rootsiaegses Tartu ülikoolis.⁶⁰ Kõne ajendit võib ehk näha Academia Gustaviana senati protokollides, mis tõendavad, et üliõpilaste käitumine ja õppetöös osalemine jättis nii mõnigi kord soovida.⁶¹

Juba sama aasta maikuus väitles Hagelstenius kolme disputatsiooni üle: kahel juhul toimus see Laurentius Ludenius eesistumisel juriidilistel teemadel (aadliseisusest ja linnast)⁶² ja üks kord Andreas Virginiuse presideerimisel, kus teemadeks olid vaba tahe, kahetsus, sakramendid, jumalateenistus ja igavene elu.⁶³ 1639. aasta jaanua-

⁵⁶ Petrus Schomerus, Sueno Hagelstenius, *Disputatio philosophica de natura ethices et summo bono* (Dorpati Livonorum: J. Pistorius, [] Decembris 1634).

⁵⁷ Sueno Hagelstenius, *Oratio de modestia* (Dorpati: Typ. acad., 27. die Februarii anno 1636).

⁵⁸ Andreas Virginius, Sueno Hagelstenius, *Dissertatio theologica de redemptione generis humani. Ex 1. Johann. 4. v. 10. 1. Timoth. 2. v. 5,6. 2. Cor. 5. v. 18. Hebr. 9. v. 14., Rom. 4. v. 25* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., d. 4. Martij 1636).

⁵⁹ Sueno Hagelstenius, *Oratio enarrans, quod Dn. Professoribus pie obedire teneantur studiosi* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., 12. Aprilis anno 1637).

⁶⁰ Rahel Toomik, „Ma olen kõnelenud! Varauusaegsete Tartu ülikooli (1632–1710) akadeemiliste oratsioonide korpusest“, *Keel ja Kirjandus* 6 (2025), 501.

⁶¹ Arvo Tering, *Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632–1656. I, 1632–1634. Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis IV* (Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1978); Arvo Tering, *Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632–1656. II, 1637–1644. Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis VII* (Tartu: Tartu Ülikooli kirjastuse trükiko-da, 1994).

⁶² Laurentius Ludenius, Sueno Hagelstenius, *Discursus juris publici de nobilitate* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., ad 3. die Maij 1637); Laurentius Ludenius, Sueno Hagelstenius, *Discursus juris publici de civitate* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., ad 6. diem Maij 1637).

⁶³ Andreas Virginius, Sueno Hagelstenius, *Dissertatio theologica exhibens quaestiones arduas de libero arbitrio, poenitentia, sacramentis, cultu divino et vita aeterna* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., d. [] Maij anni 1637).

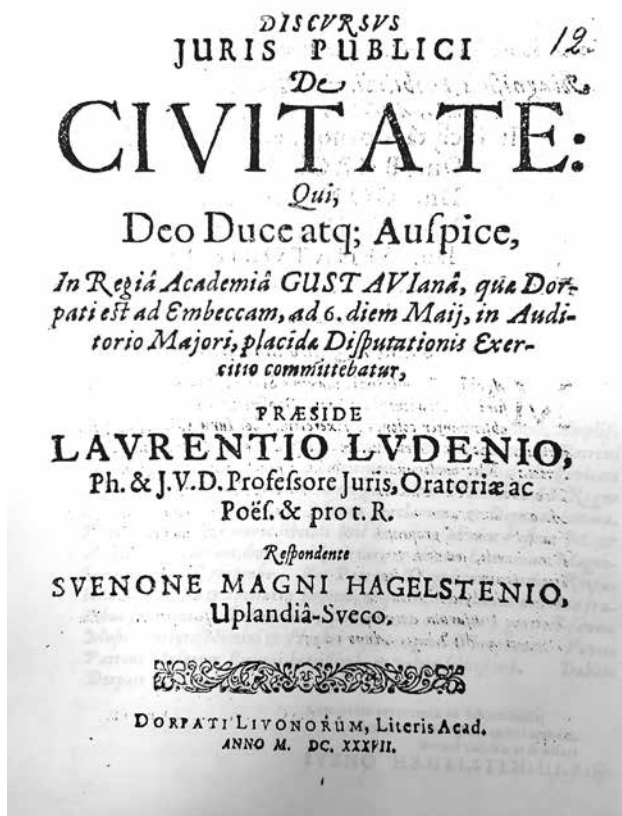

Foto 2. Laurentius Ludenius ja Sueno Hagelsteniusi töö „Avalik-õiguslik diskursus lin-nast“ (1637) tiitelleht (koopia Tartu Ülikooli raamatukogus).

ris järgneb Laurentius Ludenius juhendamisel juriidiline dispuut „Ametivõimudest“,⁶⁴ mille Uppsala ülikooli raamatukogus asuvat eksemplari on esile tõstetud, kuna see on varustatud oponendi vastuar-gumentidega.⁶⁵ Sama aasta oktoobris esitab Hagelstenius *pro gra-du* disputatsiooni „Kangelaslikkusest“ Academia Gustaviana kõige ramistlikuma professori Michael Savoniuse eesistumisel.⁶⁶ Töö tekst ramistlikke seisukohti siiski ei väljenda.

⁶⁴ Laurentius Ludenius, Sueno Hagelstenius, *Discursus juris publici de magistratu* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., die 19. Jan. anno 1639).

⁶⁵ Nils Runeby, *Monarchia mixta. Maktfördelningsdebatt i Sverige under den tidiga-re stormaktstiden* (Stockholm: Svenska bokförlaget, 1962), 264–266.

⁶⁶ Michael Savonius, Sueno Hagelstenius, *Disputatio philosophica de virtute he-roica... pro magisterii philosophici privilegiis et immunitatibus consequendis ...* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., ad diem. 18. Octob. 1639).

Sueno Hagelsteniuse hiljem ette kantud tööde trükitud tekstid ei ole säilinud, kuid pealkirjad on toodud Ene-Lille Jaansonibibliograafias. 1640. aastal peab Hagelstenius kõne kuninganna Kristiina sünnipäeva puhul⁶⁷ ja 1641. aastast on viide Hagelsteniuse disputeerimisele Ludeniusi eesistumisel tööga „Voorusest üldiselt“.⁶⁸ Viimase tekst on siiski olemas, kuna see trükiti teist korda Ludeniusi eesistumisel 1643. aastal koostatud disputatsioonide kogumikus „Praktilisest mehest ja praktilise elu juurde viivatest vahenditest“.⁶⁹ Sel ajal õppis Hagelstenius juba Uppsalas.

Sueno Hagelstenius etteastetes on märgata Laurentius Ludeniusi mõju, vahemikus 1637–41 on enamik Hagelsteniuse disputatsioone esitatud just selle professori eesistumisel. Kuna Ludenius oli Academia Gustaviana teine juuraprofessor, on mitmed Sueno Hagelsteniuse tööd õigusteaduslikel teemadel, need on ühed esimestest säilinud juuradisputatsioonidest Tartu ülikoolis. Sueno Hagelsteniuse töid ja nende stiili iseloomustavad alandlikkus ja kuuletumine, samas on mitmed neist ülevatel teemadel, nagu „ülim hüve“ ja „kangelaslikkus“. Imselt oli Sueno Hagelstenius hea kõnepidaja, kuid tundub, et ta ei olnud väga seltsiv tudeng, sest pühendusluuletusi teistele üliõpilastele ei ole tema sulest üldse. Teised tudengid on talle luulet pühendanud vähesel määral. Mitmed Sueno Hagelsteniuse töödest on kaduma läinud, mis võib viidata sellele, et need ei olnud väga laialt levinud.

Seitse disputatsiooni esitanud tudengid Academia Gustavianas

Seitse korda disputeerinud tudengeid oli Academia Gustavianas kolm ning immatrikuleerumise aasta järgi oli esimene neist Carolus Ruberus, keda võib ilmselt iseloomustada kui „igavest üliõpilast“. Immatrikuleerunud Academia Gustavianasse 1633. aastal, lahkus ta sealt kaks aastat hiljem ning naasis 1640. aastal. Teisest Tartu-

⁶⁷ Sueno Hagelstenius, *Oratio in natalem Christinae reginae* (Dorpati, 1640), vt Jaanson, 220.

⁶⁸ Laurentius Ludenius, Sueno Hagelstenius, *De virtute in genere* (Dorpati, 1641), vt Jaanson, 229.

⁶⁹ Laurentius Ludenius, *De viro practico, deque mediis ad vitam practicam deducentibus liber*, (Dorpati Livonorum: Typ. acad., 1643).

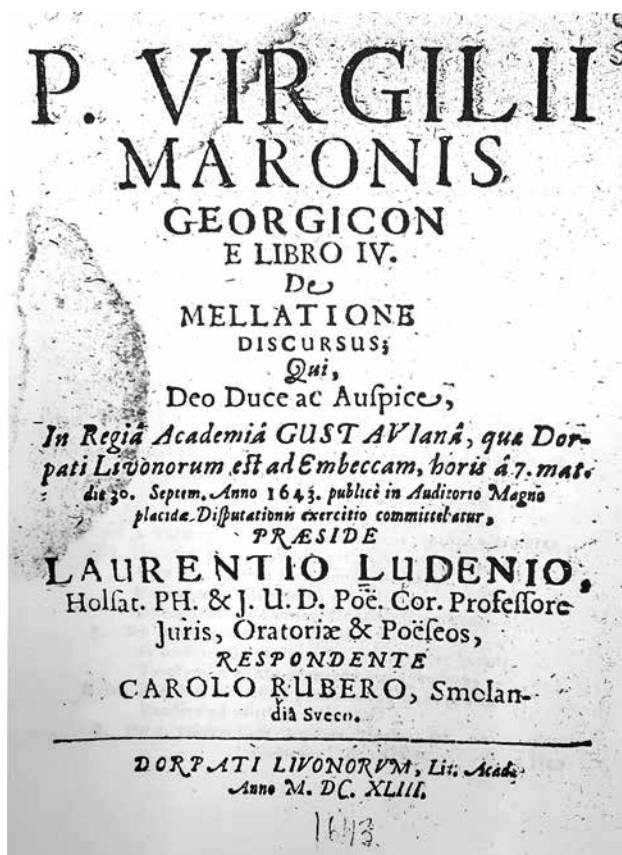

Foto 3. Laurentius Ludeniuse ja Petrus Ruberuse töö „Diskursus mesindusest Publius Vergilius Maro „Georgica“ IV raamatu põhjal“ (1643) tiitelleht (koopia Tartu Ülikooli raamatukogus).

perioodist pärinevad ka tema väitlused. Esimest korda astus Carolus Ruberus disputatsiooniga üles 1641. aastal kaasmaalase Martinus Faxeliuse eesistumisel disputatsiooniga „Segust“.⁷⁰ Järgmisel aastal disputeeris Carolus Ruberus Laurentius Ludeniuse eesistumisel tööga „Reisimisest“,⁷¹ mis on käsitlemist leidnud Academia Gustaviana päevil koostatud reisimetoodikate hulgas.⁷² Disputatsioon trüki-

⁷⁰ Martinus Faxelius, Carolus Ruberus, *Disputatio philosophica de mixtione* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., d. [14.] August. 1641).

⁷¹ Laurentius Ludenius, Carolus Ruberus, *Disputatio practica de peregrinatione* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., die 21. Maij, anno 1641).

⁷² Kristi Viiding, „Arukast reisimisest. Kolm reisimetoodilist traktaati 17. sajandi Eesti kirjanduses“, *Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16/17. sajandil II. Eesti Ajalooarhiivi toimetised. Acta et Commentationes Archivi Historici Estoniae* 12 (19) (Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2006), 7–49.

ti teist korda Ludenius 1643. aastal ilmunud kogumikus „Raamat praktilisest mehest ja praktilise elu juurde viivatest vahenditest“.⁷³

1640. aastast oli Tartu ülikoolis professorina tegev Johannes Eri ning Rootsi üliõpilased eelistasid tihti esineda disputatsiooniga just tema eesistumisel. Nii astus ka Carolus Ruberus lisaks eelnevale disputatsioonile 1642. aastal üles ka Johannes Eri juhendamisel ja seda väitekirjaga Aristotelese „Füüsika“ teemal.⁷⁴ Järgmise aasta septembris disputeeris ta jällegi Laurentius Ludenius eesistumisel Vergiliuse talupojaeepose „Georgica“ IV raamatu üle, mis käsitles mesindust.⁷⁵ Mõlemad disputatsioonid olid osa nende professorite – Johannes Eri ja Laurentius Ludenius – eesistumisel peetud disputatsioonide seeriast. 1643. aasta lõppu mahub ka Carolus Ruberuse ainus Academia Gustavianas peetud kõne, mis on jõuluteemaline.⁷⁶

Järgmise, sedakorda teoloogilise disputatsiooni Johannese evangeliumi teemal esitas Carolus Ruberus Andreas Virginiuse eesistumisel 1644. aastal.⁷⁷ Järgnesid kaks loodusteaduslikku dispuuti Johannes Eri presideerimisel 1645 ja 1649.⁷⁸ Seitsmest Academia Gustaviana aktiivsest tudengist oli Carolus Ruberus ainus, kes magistrikraadi ei kaitsnud ning kelle edasisest karjäärast pole midagi teada. Samas on tema puhul näha nii loodusteaduste kui ka Rootsist pärit professori Johannes Eri eelistamine. Üksiti kirjutas ta rootslastest üliõpilastele pühendusluuletusi ning oli ka ise gratulatsiooni-de adressaat.

⁷³ Ludenius 1643.

⁷⁴ Johannes Eri Stregnensis, Carolus Ruberus, *In octo libros Physic. Arist. περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως sive naturali auscultatione disputatio quinta, continens nobiliores notas et quaestiones cap. 5. lib. 1. a text. 42 usque ad text. 50* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., die 5. Novemb. anno 1642).

⁷⁵ Laurentius Ludenius, Carolus Ruberus, *P. Virgilii Maronis Georgicon e libro IV. De mellatione discursus* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., die 30. Septem. anno 1643).

⁷⁶ Carolus Ruberus, *Oratio in salutiferam nativitatem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi* (Dorpati: Lit. acad., 24. Dec. anno 1643).

⁷⁷ Andreas Virginius, Carolus Ruberus, *Disputatio theologica in caput octavum a v. 45 usque ad finem, D. evangelistae Iohannis selectissimas notas exhibens* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., die 27. Septembr. [11. Octob.] anni 1644).

⁷⁸ Johannes Eri Stregnensis, Carolus Ruberus, *Disputatio physica de temperamento* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, ad diem 5. Julij 1645); Johannes Eri Stregnensis, Carolus Ruberus, *Disputatio ethica de temperantia* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, ad diem 24. Novembris 1649).

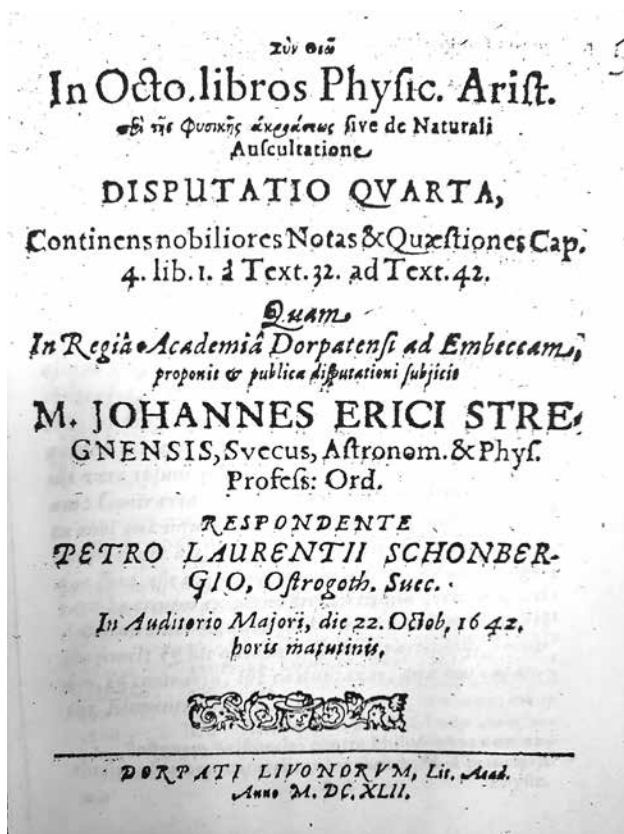

Foto 4. Johannes Erici ja Petrus Schonbergiuse töö „Neljas disputatsioon Aristotelese „Füüsika“ ehk „Loodusloo loengute“ kaheksa raamatu kohta“ (1642) tiitelleht (koopia Tartu Ülikooli Raamatukogus).

Östergötlandi päritolu rootslane Petrus Schonbergius immatrikuleerus Academia Gustavianasse 4. juulil 1637⁷⁹ ja kaitses oma esimese disputatsiooni Tartus Johannes Erici eesistumisel 1641. aasta veebruaris, töö teemaks oli õiglus.⁸⁰ Sama aasta jaanuaris oli ta esitanud juba eelnevalt mainitud oratsiooni põllumajandusest.⁸¹

1642. aasta augustis väitles Petrus Schonbergius Ludeniuse eesistumisel poliitilise disputatsiooni üle läbirääkimiste teemal,⁸² töö

⁷⁹ Tering 1984, 170.

⁸⁰ Johannes Erici Stregnensis; Petrus Schonbergius, *Disputatio ethica de justitia* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., ad diem [] Febr. 1641).

⁸¹ Vt joonealune märkus nr 54.

⁸² Laurentius Ludenius, Petrus Schonbergius, *Disputatio politica de praxi negotiorum, quae domi tractantur, quoad imperia* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., die 20. August., anno 1642).

ilmus uuesti Ludeniuse disputatsioonide kogumikus.⁸³ Samuti nagu eelmine tudeng, disputeeris Petrus Schonbergius sama aasta sügisel Johannes Eri Aristotelese-teemaliste disputatsioonide sarja ühe töö üle.⁸⁴ Ka 1643. aastal disputeeris ta jällegi Johannes Eri presideerimisel, seekord astronoomiateemalise dispuudi üle tähtedest⁸⁵ ning samal aastal ka Laurentius Ludeniuse eesistumisel Vergiliuse „Georgica“ üle nagu Carolus Ruberuski, kuid Petrus Schonbergiuse teema oli eepose III raamat, mis käsitles kariloomade eest hoolitsemist.⁸⁶

1644. aastal disputeeris Petrus Schonbergius Andreas Virginiuse presideerimisel Johannese evangeeliumi üle,⁸⁷ 1646. aastal väitles ta end Laurentius Ludeniuse eesistumisel magistriks majandusalase disputatsiooniga perekonnast.⁸⁸ Petrus Schonbergiuse sulest pärineb Academia Gustavianas ka rohkesti luuletusi kaasmaalastele.

Nagu näha, oli kahe tudengi, Carolus Ruberuse ja Petrus Schonbergiuse haridustee Tartus küllaltki sarnane. Eelistatult disputeerisid nad rootslase Johannes Eri presideerimisel, kuid need aktiivsed tudengid väitlesid ka Laurentius Ludeniuse eesistumisel ja pidasid kumbki ühe kõne. Andreas Virginius oli ühel korral kummagi üliõpilase dispuudi eesistuja.

Hoopis teistsuguseks kujunesid Tartu-õpingud samuti seitse disputatsiooni esitanud Adrianus Verginius vanemal, kes oli eelnevalt tudeerinud Danzigis, Greifswaldis ja Königsbergis. Tartu ülikoolis asus ta õppima 1637. aastal nagu Petrus Schonbergiuski, kuid pühendus algusest peale vaid teoloogiale. Tema esimene disputatsioon Tartus toimus 1638. aasta septembris sugulase Andreas Virginiuse

⁸³ Ludenius 1643.

⁸⁴ Johannes Eri Stregnensis, Petrus Schonbergius, *In octo libros Physic. Arist. περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως sive naturali auscultatione disputatio quarta, continens nobiliores notas et quaestiones cap. 4. lib. 1. a text. 32 ad text 42* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., die 22. Octob. 1642).

⁸⁵ Johannes Eri Stregnensis, Petrus Schonbergius, *Disputatio Physico-astronomica de stellis* (Dorpati Livonorum: Typ. acad., 22. Aprilis, anno 1642, 1643).

⁸⁶ Laurentius Ludenius, Petrus Schonbergius, *P. Virgilii Maronis Georgicon e libro III. De armentorum cura discursus*. (Dorpati Livonorum: Lit. acad., die 26. Aug. anno 1643).

⁸⁷ Andreas Virginius, Petrus Schonbergius, *Disputatio theologica in caput nonum a v. 1 usque ad v. 24, D. evangelistae Iohannis selectissimas notas exhibens* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, die [28. März]. Decembr. anni 1644).

⁸⁸ Laurentius Ludenius, Petrus Schonbergius, *De familia disputatio oeconomica* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, 6. Maji, 1646).

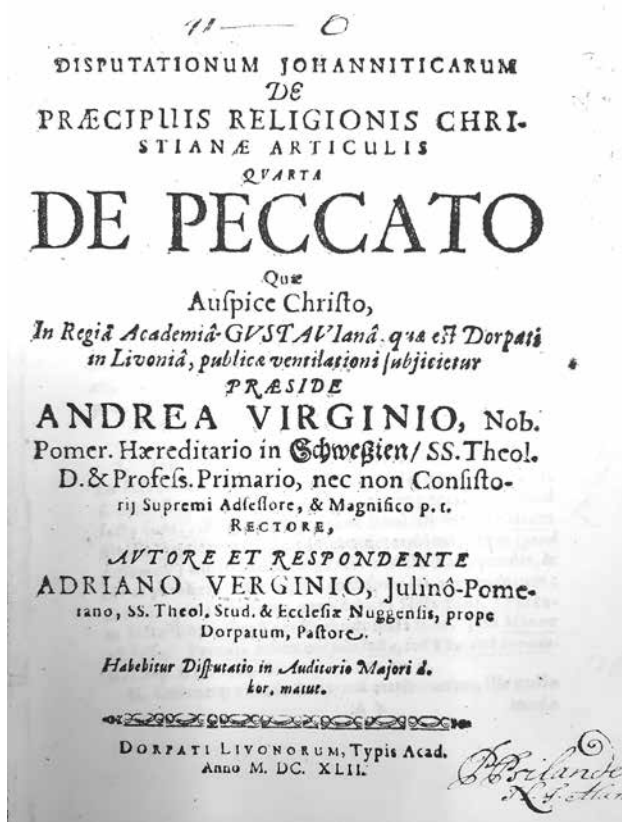

Foto 5. Andreas Virginiuse ja Adrianus Verginiuse töö „Neljas Johannese evangeeliumil põhinevatest disputatsioonidest kristliku religiooni peamistest artiklitest: patust“ (1642) tiitelleht (koopia Tartu Ülikooli raamatukogus).

eesistumisel ning see töö tõestas, et Jumal ei ole patu põhjus ei isenesest ega aksidentsi läbi.⁸⁹ Ka Adrianus Verginiuse viie järgmise disputatsiooni 1639–44 eesistuja oli Andreas Virginius ning need kujutavad endast Johannese evangeeliumil põhinevat seeriat kristliku religiooni peamistest artiklitest – pühakirjast, Jumala seadusest, kümnest käsust, patust ja kahetsusest.⁹⁰

⁸⁹ Andreas Virginius, Adrianus Verginius, *Disputatio theologica, qua demonstrator Deum nec per se, nec per accidens esse causam peccati* (Dorpati Livonorum: Lit. acad., die 28. Septemb. 1638).

⁹⁰ Andreas Virginius, Adrianus Verginius, *Disputationum Johanniticarum de praeceptis religionis Christianae articulis prima de Sacra scriptura* (Dorpati Livonorum: Typ. acad., die 28. Junij 1639); Andreas Virginius, Adrianus Verginius, *Disputationum Johanniticarum de praeceptis religionis Christianae articulis secunda de lege Dei* (Dorpati Livonorum: Typ. acad., d. [] Novemb. 1640); Andreas Virginius, Adrianus Verginius, *Disputationum Johanniticarum de praeceptis religionis*

Oma viimase disputatsiooniga „Eetiline disputatsioon kõrgeimast kodanikuhüvest“ Academia Gustavianas väitles Adrianus Verginius end 8. novembril 1645 Johannes Erici eesistumisel filosoofiamagistriks.⁹¹ Adrianus Verginius on märgitud kuue Tartus peetud dispuudi puhul nii autoriks kui ka respondentiks, ainult 1644. aastal kaitsitud disputatsiooni juures Ene-Lille Jaansonu bibliograafias autorluse märget ei ole, kuna töö pole säilinud.⁹² Siiski võib oletada, et Adrianus Verginius koostas kõigi oma disputatsioonide tekstid ise.

Adrianus Verginiuse disputeerimised Academia Gustavianas toimusid peamiselt Andreas Virginiuse eesistumisel ja teoloogilistel teemadel. Üllataval kombel Adrianus Verginius ei disputeerinud oma kaasmaalase, Greifswaldist saabunud Laurentius Ludeniusu presideerimisel ega esitanud ka ühtegi oratsiooni. Küll aga pühendas Adrianus Verginius Academia Gustavianas õpingukaaslastele rohkelt luuletusi. Eelkõige oli tema luulelooming adresseeritud kaasmaalastele, kuid seal on ka näiteks õnnitus Johannes Gezeliusel pulmade puhul.⁹³

Kuus disputatsiooni esitanud tudengid Academia Gustavianas

Kahest tudengist, kes esitasid Academia Gustavianas kuus disputatsiooni, immatrikuleerus Petrus Trottonius samuti 1637. aastal nagu kaks eelmistena käsitletud tudengit.⁹⁴ Kõigepealt esines Trottonius Tartus 2. jaanuaril 1640 kõnega uueks aastaks,⁹⁵ tema esimene ülesastumine dispuudiga oli sama aasta kevadel Johannes Erici eesistu-

Christianae articulis tertia de decalogo (Dorpati Livonorum: Typ. acad., die [] 1640); Andreas Virginius, Adrianus Verginius, *Disputationum Johannitarum de praeceptis religionis Christianae articulis quarta de peccato* (Dorpati Livonorum: Typ. acad., d. [] 1642); Andreas Virginius, Adrianus Verginius, *Disputationum Johannitarum de praeceptis religionis Christianae articulis quinta: De poenitenti*, (Dorpati 1644). Võib arvata, et „kristliku religiooni peamiste artiklite“ all on mõeldud Augsburgi usutunnistuse artikleid, täpsemalt vt Friedenthal, 2019, 164–183.

⁹¹ Johannes Erici Stregnensis, Adrianus Verginius, *Disputatio ethica de summo bono civili... pro summis in philosophia honoribus et privilegiis consequendi*, (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, die 8. Novemb. anno 1645).

⁹² Jaanson, 263.

⁹³ *O Dorpat, urbs addictissima musis ...*, 208–209.

⁹⁴ Tering 1984, 170–173.

⁹⁵ Petrus Trottonius, *Oratio in felix novi anni auspiciis* (Dorpati: Typ. acad., die 2. Januar, anno 1640).

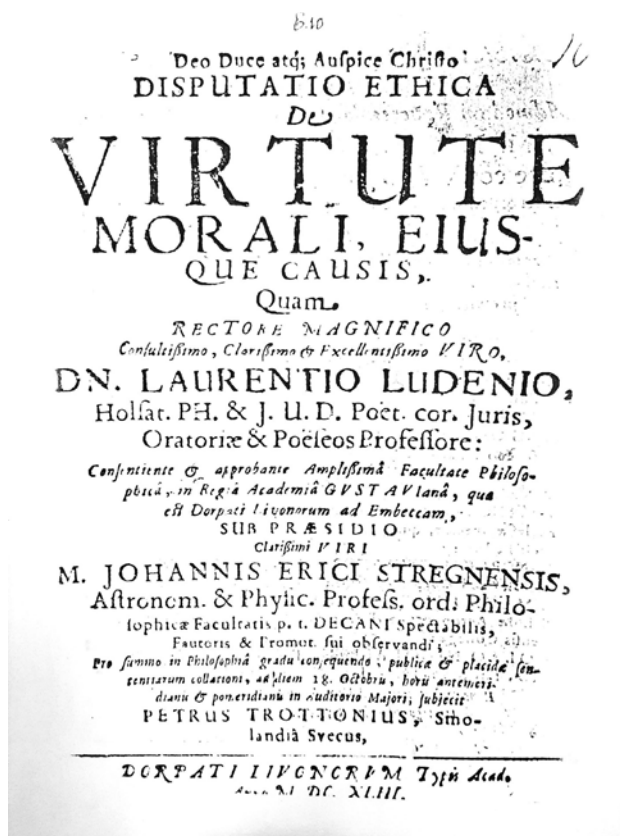

Foto 6. Johan-
nes Erii ja
Petrus Trot-
toniuse töö
„Eetikaalane
disputatsioon
moraalsest
tublidusest ja
selle põhjustest“
(1643) tiitelleht
(koopia Tartu
Ülikooli raama-
tukogus).

misel, töö hõlmas poliitika loomust ja ülesehitust.⁹⁶ Selsamal sügisel disputeris Trottonius Laurentius Ludeniuse eesistumisel loodustea-
dusliku töö „Looduslike kehade sisemiste põhjuste“ üle.⁹⁷

1641. aasta märtsis esines Trottonius jällegi retoorikaprofessor
Ludeniuse presideerimisel ning esitas disputatsiooni Marcus Tullius
Cicero kirjadest oma vennale Quintusele,⁹⁸ sama aasta juunis pidas

⁹⁶ Johannes Erii Stregnensis, Petrus Trottonius, *Disputatio politica prima, de na-
tura et constitutione politices in genere* (Dorpatî Livonorum: Typ. acad., ad diem 4.
Aprilis, anno 1640).

⁹⁷ Laurentius Ludenius, Petrus Trottonius, *Disputatio physica de principiis internis
corporum naturalium* (Dorpatî Livonorum: Typ. acad., 3. Octobris, anno 1640).

⁹⁸ Laurentius Ludenius, Petrus Trottonius, *M. T. Ciceronis ad Quintum fratrem de ora-
tore dialogus, sive liber 2.* (Dorpatî Livonorum: Typ. acad., 17. Martij, anno 1641).

ta oratsiooni viha vältimisest.⁹⁹ Laurentius Ludenius eesistumisel esinemist jätkas ta ka järgmisel aastal, mil väitles mõõduka enese-armastuse ja vaprus teemal.¹⁰⁰ See töö trükiti hiljem uuesti ka Laurentius Ludenius 1643. aastal ilmunud disputatsioonide kogumikus.¹⁰¹

1643. aastal esitas Petrus Trottonius disputatsiooni *pro gradu*, väideldes Johannes Eriki eesistumisel eetikaalase disputatsiooni üle moraalsest tublidusest ja selle põhjustest.¹⁰² Petrus Trottonius Academia Gustavianas esitatud viimase disputatsiooni eesistuja oli Andreas Virginius 1644. aastal, sarnaselt kaastudengite Johannes Ruberuse ja Petrus Schonbergiuse teoloogiaalase väitluse teemaga puudutas seegi Johannese evangeeliumit.¹⁰³

Viimane Academia Gustavianas rohkelt disputatsioone esitanud tudeng Andreas Arvidi immatrikuleerus õppeasutusse teistest hiljem, 1640. aastatel, ja tema õpingud kestsid selle aastakümne lõpuni. Sarnaselt Petrus Trottoniusega esines ta kuue disputatsiooni ja kahe oratsiooniga. Nagu kaks eelmist Rootsi tudengit, alustas temagi disputeerimist Johannes Eriki eesistumisel, kellega teda sidus ka ühine kodulinn Strängnäs. 1644. aastal väitles Andreas Arvidi kahel korral meteoroloogise astroloogia teemadel.¹⁰⁴ 1645. aastal järgnes neile oratsioon libahuntidest¹⁰⁵ ja disputatsioon matemaatikast professor Joachim Schelenius (Joachim Schelen, 1611–73) eesistumisel.¹⁰⁶

⁹⁹ Petrus Trottonius, *Oratio de otio vitando* (Dorpati: Typ. acad., die 15. Junij, anno 1640).

¹⁰⁰ Laurentius Ludenius, Petrus Trottonius, *Disputatio practica de amore sui moderato, et de fortitudine* (Dorpati Livonorum: Typ. acad., die 7. Maij, anno 1642).

¹⁰¹ Ludenius 1643.

¹⁰² Johannes Eriki Stregnensis, Petrus Trottonius, *Disputatio ethica de virtute morali, eiusque causis* (Dorpati Livonorum: Typ. acad., ad diem 18. Octobris, 1643).

¹⁰³ Andreas Virginius, Petrus Trottonius, *Disputatio theologica in caput octavum a v. 31 usque ad v. 45, D. evangelistae Iohannis selectissimas notas exhibens* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, die 13. Septembr. anni 1644).

¹⁰⁴ Johannes Eriki Stregnensis, Andreas Arvidi Stregnensis, *Discursus Astrologicus de causis mutationis aeris et tempestatum generalibus et specialibus ubi simul adduntur quaedam exempla ad certos dies trium subsequentium mensium aestivalium currentis hujus an. 1644 ex quibus causae istae confirmantur et de aeris mutatione ad illos dies naturaliter praedicere possumus* (Dorpati: Lit. acad., ad diem 30. Mart. 1644); Johannes Eriki Stregnensis, Andreas Arvidi Stregnensis, *Theses de diebus canicularibus* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, ad diem 31. August., 1644).

¹⁰⁵ Andreas Arvidi Stregnensis, *De lykanthropis oratio* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, die 16. Decemb. anno 1644).

¹⁰⁶ Joachim Schelenius, Andreas Arvidi Stregnensis, *Disputatio de natura mathesios* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, ad diem [27.] Septembr., 1645).

Pärast mõningast eemalolekut Tartust¹⁰⁷ esitas Andreas Arvidi 1647. aastal oratsiooni Martin Lutherist¹⁰⁸ ja disputatsiooni taimedest Johannes Eriki eesistumisel.¹⁰⁹ 1648. aastal väitles Andreas Arvidi meditsiini teemal arstiteaduskonna professori Sebastian Wirdigi (1613–87) eesistumisel,¹¹⁰ sealjuures on Andreas Arvidi selle töö juures märgitud nii autoriks kui ka respondentiks. Samal aastal esitas ta veel eetikaalase disputatsiooni *pro gradu* Johannes Gezeliuse presideerimisel, mis kandis pealkirja „Vaprusest“.¹¹¹ Andreas Arvidi oli äärmiselt populaarne tudeng ja järgmistel aastatel pühendasid Tartu ülikoolipere liikmed talle kaks kogumikku õnnitlusuuletusi.¹¹² 1645. aastal oli ta üks neist, kellele pühendati Johannes Eriki eesistumisel peetud disputatsioon Aristotelese „Füüsikast“.¹¹³ Andreas Arvidi enda ladinakeelne luulelooming kaasüliõpilastele Academia Gustavianas on küll kesine, kuid tema sulest võib välja võib tuua pikema rootsikeel-

¹⁰⁷ Sainio 1993, 279–280.

¹⁰⁸ Andreas Arvidi Stregnensis, *Martini Lutheri, theologiae doctoris et professoris in Academia Witebergensi elogia* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, die 10. Novemb. anno 1647), vt ka Kaarina Rein, „Andreas Arvidi oratsioon Martin Lutherist,“ *Reformatsioon, tõlked ja tõlgendused. Eesti Rahvusraamatukogu toimetised* 16, allseeria *Raamat ja aeg* 5 (Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 2019), 184–204.

¹⁰⁹ Johannes Eriki Stregnensis; Andreas Arvidi Stregnensis, *Disputatio physica de plantis* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, ad diem [] Oct. anno 1647), vt ka Rein 2024, 354–373.

¹¹⁰ Sebastian Wirdig; Andreas Arvidi Stregnensis, *Disputatio medica de natura et constitutione medicinae* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, ad diem 2. Septembris anno 1648). Vt ka Kaarina Rein, *Arstiteadus rootsiaegses Tartu gümnaasiumis ja ülikoolis aastatel 1630–1656. Meditsiinialased disputatsioonid ja oratsioonid ning nende autorid* (Tartu: Tartu University Press, 2011), 123–136.

¹¹¹ Johannes Gezelius, Andreas Arvidi Stregnensis, *Disputatio ethica de fortitudine* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, ad diem 27. Octob., 1648).

¹¹² *Propempticon, quo Andream Arvidi Stregnensem philos. candidatum artisquae medicae studiosum e Regia Universitate Gustaviana Adolphina, quae Dorpati est die 23. Maji anno 1649. in patriam Sveciam discendentem, prosequerantur Musae Embecciaes* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, 1649); *Sacris magisterii honoribus: [quae] decanus facultatis philosophicae Johannes Eriki Stregnensis, philosoph. Professor ordinari. et juris extra-ordinari. ut et Supremi Regij Judicij, quod est in Livonia, assessor, in Regia Gustaviana Adolphina Academia, quae Dorpati est die 16. Octobris, anno 1651. publice conferebat Andream Arvidi Stregnensi, Regij Stregn. Collegij phys. et logic. lectori quaevis fausta precantur Musae Embecciaes* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, 1651).

¹¹³ Johannes Eriki Stregnensis, Jacobus Tyblaeus, *In octo libros Physic. Arist. περί τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως sive naturali auscultatione disputatio vigesima, continens nobiliores notas et quaestiones cap. 1. lib. 3. a text. 1. usque ad finem cap.* (Dorpati Livonorum: J. Vogelius, die [] Febr. 1645).

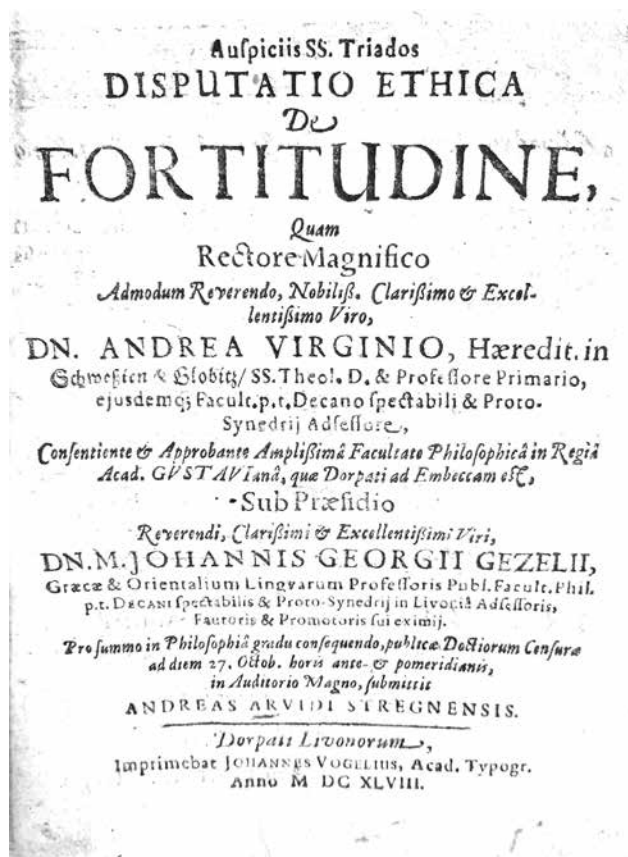

Foto 7. Johan-
nes Gezeliuse ja
Andreas Arvidi
„Eetikaalane
disputatsioon
vaprustest“
(1648) tiitellett
(Helsingi Üli-
kooli raamatu-
kogu).

se õnnitlusluuletuse Johannes Gezeliuse abikaasale Gertrudile nime- ja sünnipäeva puhul.¹¹⁴

Andreas Arvidi alustas disputeerimist Tartu ülikoolis küll kaas-
linlasest professori Johannes Erici eesistumistel, kuid väitles ka ma-
temaatikaprofessor Scheleniuse, meditsiiniprofessor Wirdigi ja kree-
ka keele professori Gezeliuse presideerimisel. Tänu Andreas Arvidile
sai Tartu ülikool endale esimese matemaatikaalase, esimese botaa-

¹¹⁴ Andreas Arvidi Stregnensis, *Rijm-Snöre, Gertrud Gutheim, Johannis Georgii Gezelii, Thet Grekiske och the Orientaliske Tungomählens, wid Dorpts Academia, Professoris, Hwsfrw; Vppå hennes Nampn- och Födelse-Dag, som recurrerar then 17. Martij, öffuerstickat aff Andrea Arvidi Stregnensi, P. C. år 1649* (Dorpati: J. Vogel, 1649).

nikaalase ja esimese arstiteadusliku disputatsiooni. Erinevalt teistest aktiivsetest tudengitest ei disputeerinud Andreas Arvidi Tartus kordagi ei Andreas Virginiuse ega ka Laurentius Ludenius eesistumisel, kuigi ta pidas kaks oratsiooni, milles oli Laurentius Ludenius eessõna. Seitsmest aktiivsest tudengist oli Andreas Arvidi ainus, kes väitles Johannes Gezeliuse presideerimisel.

Academia Gustaviana kontekstis oli Andreas Arvidi populaarne ja andekas üliõpilane, kelle väitluste teemad olid seitsmest üliõpilasest kõige mitmekesisemad. Samuti on ta näide rootsiaegse Tartu ülikooli tudengist, kes oli õpingutes aktiivne ning üksiti oma edaspidises elus tuntud ja väljapaistev.

Kokkuvõte

Academia Gustaviana aktiivseimad tudengitest väitlejad esitasid kuus kuni kümme disputatsiooni ning selliseid üliõpilasi oli kokku seitse: Nicolaus Olai, Sveno Hagelstenius, Petrus Ruberus, Petrus Schonbergius, Adrianus Verginius, Petrus Trottonius ja Andreas Arvidi. Kuus aktiivseimatest üliõpilastest immatrikuleerusid Tartu ülikooli 1630. aastatel ja vaid üks neist hiljem, 1642. aastal. Mainitud tudengitest olid kuus rootslased ja üks Pommerimaalt pärit sakslane. Kokku väitlesid nad Tartus 52 disputatsiooni üle, mis kanti suures osas ette Academia Gustaviana kolme aktiivseima professori presideerimisel. Andreas Virginius oli sealjuures 17 väitluse eesistuja, Laurentius Ludenius ja Johannes Eriki olid eesistujad kumbki 12 korda. Disputatsioonide poolest neljandal kohal oleva Johannes Gezeliuse presideerimisel disputeeris mainitud üliõpilastest vaid üks. Ühtekokku kanti 52 disputatsioonist siiski 42 ette Academia Gustaviana nelja aktiivseima professori eesistumisel.

Kõige rohkem väideldi ootuspäraselt filosoofiateaduskonnas ning kuus üliõpilast seitsmest promoveerus Tartus filosoofiamagistriks. Juriidiliste teemadega esines Sueno Hagelstenius, meditsiiniteemaga Andreas Arvidi. Alates 1640. aastast, kui ametis oli rootslasest professor Johannes Eriki, eelistasid Rootsi päritolu tudengid väidelda tema eesistumisel. Andreas Virginiuse presideerimisel esitasid suurema osa oma töödest Nicolaus Olai ja Adrianus Verginius. Viimane on märgitud enda esitatud seitsme disputatsiooni autoriks kuuel ju-

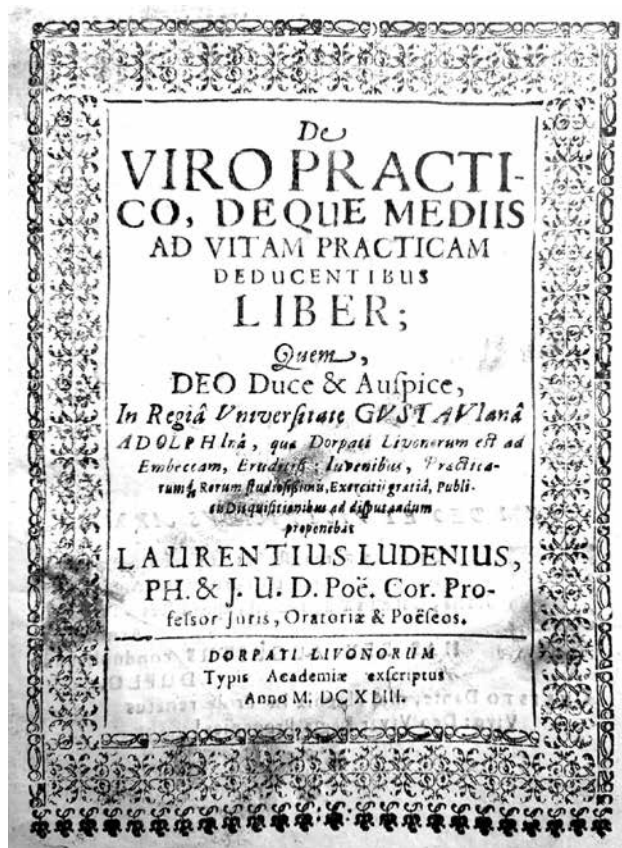

Foto 8. Laurentius Ludeniuse eesistumisel peetud disputatsioonide kogumik „Praktilisest mehest ja praktilise elu juurde viivatest vahenditest“ (1643) tiitelleht (Tallinna Ülikooli Akadeemiline raamatukogu).

hul, samas kui teiste aktiivsete üliõpilaste puhul oli see palju harvem, Nicolaus Olai on autoriks ja respondentiks märgitud kahel korral ja Andreas Arvidi ühel korral. Nelja üliõpilase, Sveno Hagelsteniuse, Petrus Ruberuse, Petrus Schonbergiuse ja Petrus Trottoniuse peetud disputatsioonid Laurentius Ludeniuse eesistumisel trükiti teist korda selle professori 1643. aastal ilmunud disputatsioonide kogumikus.

Oratsioone esitasid need tudengid kokku 12, neist Nicolaus Olai ja Sveno Hagelstenius kolm, Petrus Trottonius ja Andreas Arvidi kaks ning Petrus Ruberus ja Petrus Schonbergius kumbki ühe. Adrianus Verginiuselt oratsioone teada ei ole. Kõnede teemad olid eelkõige teoloogia ja kirikupühade ning moraali alalt, ühel juhul ka põllumajandus. Üliõpilaste sotsiaalseid suhteid näitab ka nende

Tartus valminud luulelooming, mida tudengid pühendasid vaid oma kaasmaalastest õpingukaaslastele, professorite puhul ei olnud päritolu tähtis.

Academia Gustaviana aktiivseimate tudengite tööd moodustasid 10,4% selles õppeasutuses ette kantud väitluste koguarvust, kuid seitse üliõpilast moodustasid vaid 0,7% tollastest Tartu tudengitest. Seega andsid siinses käsitluses esile toodud üliõpilased olulise panuse Academia Gustaviana õppetöö elavdamiseks. Valdavalt said neist pärast koolide direktorid, sellele lisaks ka õpetajad ja pastoriid. Nelja üliõpilase esimene töökoht õpingute järel oli seotud Eesti alaga, kas Tallinna, Tartu või Kuressaarega. Kaks tudengit naasid vahetult pärast õpinguid Rootsi oma kodukanti ning ühe kohta puuduvad andmed. Võib öelda, et lisaks õppetööle Academia Gustavianas rikastasid need haritlased Tartus omandatud teadmistega nii Eesti kui ka Rootsi hariduselu ja kultuuri ning kindlustasid luterlust.

Kaarina Rein, *PhD*, on Tartu Ülikooli mõtteloo õppetooli toimetaja.

The Most Active Students in Academic Disputations at Academia Gustaviana

Kaarina Rein,
University of Tartu

The four most active professors in presiding the disputations at Academia Gustaviana Dorpatensis as well as the whole Swedish University of Tartu were Professor of Theology Andreas Virginius (1596–1664), Professor of Natural Sciences Johannes Erii Stregnensis (1607–86), Professor of Law, Rhetoric and Poetics Laurentius Ludenius (1592–1654) and Professor of Greek and Hebrew Johannes Gezelius (1615–90). There were 498 disputations published University of Tartu during the Academia Gustaviana period (1632–56) and 373 were defended under the presidency of these four men, which made 74.9% of all disputations of that period. Disputations were the most common printed output of the early modern universities.

The most active students at Academia Gustaviana Dorpatensis were Nicolaus Olai (?–1657), Sveno Hagelstenius (?–1670), Petrus Ruberus (?–?), Petrus Schonbergius (1612–94), Adrianus Verginius (1615–47), Petrus Trottonius (?–1660) and Andreas Arvidi (c. 1620–73). Six of them were from Sweden and one from Pomerania. These students debated over 52 disputations mostly under presidency of the three most active professors, 17 times the *praeses* of the disputations was the Professor of Theology Andreas Virginius, whereas the Professor of Law, Rhetoric and Poetics Laurentius Ludenius and the Professor of Natural Sciences Johannes Erii Stregnensis presided both 12 disputations. Only one of these active students debated under presidency of Professor of Greek and Hebrew Johannes Gezelius. In fact, the latter was the most renowned professor at Academia Gustaviana, as he used the teaching methods of the famous Czech educator John Amos Comenius (1592–1670). Thus, from the 52 disputations 42 were presided by the four most active professors.

Most of these disputations were defended at the Faculty of Philosophy and six of the mentioned seven students acquired their master's degree in Tartu. Theological disputations were the next in number and even legal and medical disputations were presented by these ac-

tive students, although not many. When the Swede Johannes Erici Stregnensis became professor in Tartu in 1640, the students of Swedish origin preferred to present their disputations under his presidency.

The first chancellor of the University of Tartu Johan Skytte was a supporter of the philosophy of Petrus Ramus and he planned Academia Gustaviana to be a practical institution, where subjects are passed quickly and without delay and rhetoric and mathematics are studied in order to put the knowledge into practice. In reality, the most active professors at Academia Gustaviana rather supported the philosophy of Aristotle and thus the disputations of the active students were usually scholastic as well as conservative.

The disputations of the seven most active students at Academia Gustaviana formed 10.4% of all disputations presented at the institution, while they themselves formed only 0.7% out of 1,016 students matriculated to Academia Gustaviana in Tartu. Thus, the contribution of these students in functioning of the university was remarkable. After their graduation most of them were school headmasters or clergymen, sometimes they held both positions. Four of these students were later connected with Estonia and two of them headed for Sweden immediately after their studies. In one case there is no information about the student's later career. It can be concluded that these young men enriched the educational and cultural life on the territory of Estonia as well as of Sweden and helped to disseminate the Lutheran faith.